

4. *Кирцнер И.* Конкуренция и предпринимательство/ Пер. с англ. Под ред. А. Н. Романова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – С. 109 – 110.

5. *Андреева Л. В.* Там само. – С. 20.

6. *Борисенко З. М.* Там само. – С. 20.

7. *Сагір В. Г.* Державне регулювання природних монополій (на прикладі електроенергетики) [Текст]: автореф. дис.... канд. наук. з держ. управління: 25.00.02./ Сагір Владислав Георгійович, Донецький державний університет управління. – Донецьк. – 2005. – С. 4.

In article the author's view of legal regulation of natural monopolies in Ukraine is displayed. On a basis artificial origins of concept of natural monopolies and discrepancy of the maintenance of the relations which are subject to regulation to those tasks which are defined by the law are established to the analysis of standards of the legislation and the modern market relations.

В статье отображен авторский взгляд на правовое регулирование природных монополий в Украине. На основе анализа норм законодательства и современных рыночных отношений установлено искусственное происхождение понятия природных монополий и несоответствие содержания отношений, подлежащих регулированию, тем задачам, которые определены законом.

РЕГУЛЮВАННЯ І ДЕРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сергійко О. В.,

*науковий співробітник відділу правових проблем підприємництва
НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України*

У статті досліджено теоретичні і практичні проблеми побудови дієвих механізмів державного регулювання та дерегулювання господарської діяльності. Дістало подальшого розвитку визначення ролі підприємництва в соціально-економічному розвитку суспільства. Уточнено теоретичні засади побудови та розвитку системи державного регулювання та дерегулювання господарської діяльності в сучасних умовах розвитку.

Ключові слова: підприємництво, система державного регулювання та дерегулювання, регіональні програми, державна політика.

Головним результатом переходу економіки України від пострадянської планово-розподільчої до ринкової неухильно є формування оптимального державного регулювання економічних процесів. Мається на увазі дефініція цього поняття, яка означає всю діяльність державних органів з управління економікою відповідно до ст. 12 Господарського кодексу України [1] (далі – ГК). Механізм реалізації й успіху в ринковій економіці залежить від створення для суб'єкта господарювання умов вирішувати такі проблеми: започаткувати виробництво, які товари виробляти, в якій кількості, для кого їх виробляти, кому їх реалізувати, які послуги надавати, виконувати роботи і т. д. Забезпечення цього процесу здійснюється за об'єктивними вимогами ринкової економіки, здатної до саморегулювання. Роль держави у цих відносинах полягає в її здатності створювати в економіці сприятливі умови для досягнення економічних і соціальних результатів. Слід зазначити, що ці елементи формування правового регулювання ще недостатньо сприяють організації та здійсненню підприємницької діяльності. Наприклад, за рейтингом «Легкість за початкуванням бізнесу», Світовий банк визначив, що Україна посідає 139-те місце із 178 країн. Причина в тому, що до відкриття власної справи необхідно отримати близько тридцяти різних ліцензій і дозволів. Сплата податків в Україні, як вважає регіональний директор «Транспаренсі Інтернешнл» по Європі та Центральній Азії Міклош Маршал, є одним із найскладніших завдань у світі. Не дивно, що корупція охопила усі сфери життя, а обсяг тіньової економіки становить близько однієї третини валового внутрішнього продукту держави [2]. За даними звіту Всесвітнього банку і Міжнародної фінансової корпорації Doing Business 2007: How to Reform (Бізнес у 2007 році: Як проводити реформи) про рейтинг 175 країн світу за ступенем простоти умов для ведення бізнесу Україна посіла 128 місце [3].

На сьогодні не встановлено оптимальної форми цілеспрямованого впливу держави через систему економічних,

правових і адміністративних методів з метою забезпечення або підтримки тих чи інших економічних процесів, створення сприятливих умов діяльності суб'єктів господарювання. Як зазначено в Концепції вдосконалення державного регулювання господарської діяльності, схваленої Указом Президента України від 3 вересня 2007 р. № 816/2007 [4] (далі – Концепція), останніми роками системного характеру набуває процес накопичення проблем у сфері формування і реалізації регуляторної політики, що стримує розвиток господарської діяльності, перешкоджає реалізації конституційного права кожного на підприємницьку діяльність. З відповідного роду проблем суб'єкти господарювання стикаються під час започаткування господарської діяльності, її провадження та припинення. Мета держави в ринковій сфері господарської діяльності, як свідчить тенденція розвитку держав з ринковою економікою, не коректувати ринковий механізм, а створювати умови для його вільного функціонування: конкуренція повинна забезпечуватись скрізь, де можливо, регулюючий вплив держави скрізь, де необхідно. Разом з тим безконтрольність держави в умовах становлення ринкових відносин руйнує механізм ринкової економіки, обумовлює її кризу.

Наукові публікації з вказаної тематики мають загальнотеоретичний характер і стосуються переважно державного регулювання економіки. Так, академік АПрН України В. В. Цветков у праці «Адміністративна реформа – ефективність державного управління» підкреслював, що для досягнення економічної стабілізації подальшого розвитку економіки «необхідно забезпечити безумовний пріоритет державного регулювання над стихійними ринковими саморегулюючими процесами, які часто призводять до руйнівних наслідків» [5, с. 9–14]. Таку саму позицію займають такі відомі представники господарсько-правової науки як академік НАН України В. К. Мамутов, доктори юридичних наук Г. Л. Знаменський, Н. О. Саніахметова та ін. Менш досліджуваною є проблема дерегулювання. Означене поняття не передбачене на-

віль у Великому енциклопедичному юридичному словнику 2007 року видання, а розглядається лише регулювання [6, с. 692]. Одностайність в оцінці ролі та значення регуляторної політики і недостатня увага вчених-юристів до питання дерегулювання держави свідчить про актуальність дослідження.

Таким чином, у сучасних умовах перед правовою наукою постає надзвичайно важливе завдання – розробити і впровадити якісно нові підходи до побудови дієвих механізмів державного регулювання та дерегулювання господарської діяльності на сучасному етапі розвитку.

У вирішенні цього завдання можна виділити два суттєвих напрями. По-перше, наукове обґрунтування концептуальних засад прийняття управлінських рішень щодо державного регулювання та дерегулювання господарської діяльності на сучасному етапі розвитку. По-друге, розробку конкретних механізмів реалізації поставлених завдань у правовій практиці.

З огляду на це вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку малого підприємництва є надзвичайно актуальним завданням для сучасної юридичної науки.

Мета і завдання статті. Мета полягає у розробці науково-теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання та дерегулювання господарської діяльності на сучасному етапі розвитку.

Визначена мета зумовила постановку та розв'язання таких завдань: обґрунтувати теоретичні засади побудови та функціонування системи державного регулювання та дерегулювання із визначенням мети, завдань, об'єкта та суб'єкта, а також видів та складових механізмів державного регулювання; опрацювати підхід до вдосконалення розвитку цих процесів; запропонувати шляхи підвищення дієвості програм підтримки підприємництва.

Об'єктом дослідження є державне регулювання та дерегулювання господарської діяльності на сучасному етапі розвитку.

Предмет дослідження – теоретичні аспекти, практичні рекомендації, наукові засади державного регулювання та дерегулювання господарської діяльності на сучасному етапі розвитку.

Необхідно розглянути питання правового забезпечення державної регуляторної політики та її діалектичний взаємозв'язок з дерегулюванням, які є умовою створення правопорядку у сфері господарювання. Цей порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів з метою забезпечення нормальних умов для функціонування ринкового механізму, вирішення економічних і соціальних проблем.

Державна регуляторна політика повинна відповідати вимогам (принципам), сукупність яких можна інтерпретувати як її якість. Принципами державної політики є доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість та врахування громадської думки. Але, на нашу думку, до них слід додати принцип справедливості. У політиці кожної держави існує (і є однією з найважливіших) проблема вибору між економічною ефективністю виробництва і соціальною справедливістю. Особливо гострою є ця проблема у країнах з не ринковими засадами економіки, що трансформуються у ринкові, зокрема у країнах пострадянського простору. Невирішеність зазначеної проблеми спричиняє конфліктогенність у суспільстві, соціальну напруженість, накопичування протестного потенціалу, а в кінцевому підсумку — масові акти непокорі, революції. Проте зазначена проблема вибору може

бути вирішена в межах оптимальної (з позицій критеріїв економічної ефективності та справедливості) державної регуляторної політики. Головна стратегія держави має полягати не у протиставленні економічної ефективності та соціальної справедливості, а в їх гармонізації.

У даному випадку прийнятним є визначення Н. О. Санахметової, що регуляторна політика розглядається як напрям державного регулювання політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та спосіб, встановлених Конституцією та законами України [7, с. 85]. Метою правового забезпечення державної регуляторної політики є створення правопорядку у сфері господарювання. Цей порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів з метою забезпечення нормальних умов для функціонування ринкового механізму, вирішення економічних і соціальних проблем.

Зменшується втручання держави у ринкові механізми і діяльність суб'єктів господарювання та усуваються перешкоди для розвитку господарської діяльності. У цьому напрямі розвиток дерегулювання започатковано Указом Президента України від 03.02.1998 р. «Про усунення обмежень, що стимулюють розвиток підприємницької діяльності» [8], яким визначено начала перегляду і внесення змін до нормативно-правових актів, що були перешкодою для розвитку підприємництва.

В Указі Президента України «Про деякі заходи дерегулювання підприємницької діяльності» від 23.07.1998 р. № 817/98 [9] визначено, що дерегулювання за змістом є в діалектичному взаємозв'язку з державним регулюванням і засобом реального та мобільного забезпечення потреб вимог ринку. Таким чином, з його прийняттям розпочався процес дерегулювання державного впливу на економіку України. Правові та організаційні засади реалізації державної регуляторної політики у сфері господарювання, спрямовані на дерегулювання, визначені Законом України: «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 р. № 1160-IV [10]. Із аналізу змісту і напрямів державної регуляторної політики господарської діяльності, визначених у нормативних актах, можна запропонувати таке поняття дерегулювання: *дерегулювання* – це формулювання оптимального співвідношення між ринковими механізмами і державним регулюванням господарської діяльності при обмеженні втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання з метою нівелювання адміністративних економічних, правових та інших перешкод на шляху розвитку ринкової економіки. Маються на увазі перешкоди, пов'язані із початком господарської діяльності, доступом до основних ресурсів економічної активності; спрощення правил, пов'язаних із регулюванням господарських відносин з органами державної влади та місцевого самоврядування; забезпечення оптимальності, стабільності, гласності та відстеження результативності та за її наслідками перегляд регуляторних актів.

Одним з напрямів оптимізації правового регулювання економічних відносин і дерегулювання є визначення меж державного втручання в господарську діяльність. Безпосереднє втручання держави, органів державної влади та органів місцевого самоврядування у таку діяльність може здійснюватися лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, визначених Конституцією та законами України, що зазначено у ч. 3 ст. 8 і визначено такими двома параметрами: контроль над господарською діяльністю шляхом державної реєстрації її суб'єктів і визначення сфер державного контролю і нагляду за господарською діяльністю. Ці сфери діяльності належать до тих, які згідно з п. 7–9 ч.1 ст. 92 Конституції України визначаються виключно законами [11]. Наприклад, правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання регулюються Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.07 р. № 877-V [12]. Сфера дії цього Закону поширюється на відносини, пов'язані зі здійсненням державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, щодо яких він вперше визначив принципи, вимоги, консультативну підтримку, громадський захист і право на одержання їх рішень. Критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від здійснення господарської діяльності і періодичність проведення планових заходів відповідно до абз. 4 ч. 2 ст. 5 Закону, затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням органу державного нагляду (контролю).

Так, на його виконання Кабінет Міністрів України постановою від 14 листопада 2007 р. затвердив Порядок розподілу суб'єктів господарювання за ступенем ризику їх господарської діяльності для безпеки життя і здоров'я населення, навколишнього природного середовища, щодо пожежної безпеки (далі – Порядок) [13]. За цим Порядком суб'єкти господарювання за ступенем ризику їх діяльності щодо пожежної безпеки розподілені на три категорії: з високим, середнім та незначним ступенем пожежного ризику. Відповідно встановлено, що планові перевірки суб'єкта господарювання з високим ступенем ризику проводяться щороку, з середнім – один раз на три роки, з незначним – один раз на п'ять років. Встановлення такого Порядку дає змогу врегулювати і, відповідно, захистити суб'єктів господарювання від однієї з найбільш поширених (органами державної податкової та санітарно-епідеміологічної служби) перевірок, які у 2006 році були на кожному другому підприємстві.

Для вдосконалення державного регулювання господарської діяльності та забезпечення гарантування конституційного права кожного громадянина на підприємницьку діяльність, недопущення порушення цього права спрямовані заходи, передбачені Концепцією вдосконалення державного регулювання господарської діяльності. В ній визначено пріоритетні напрями і завдання щодо вдосконалення державного регулювання господарської діяльності, спрямовані на забезпечення реалізації права кожного на підприємницьку діяльність та системне

правове розв'язання існуючих у цій сфері проблем. Зокрема, передбачено, що пріоритетними напрямками вдосконалення державного регулювання господарської діяльності мають стати: усунення необґрунтованих підстав для здійснення заходів державного нагляду (контролю) органами державної влади та органами місцевого самоврядування; спрощення дозвільної системи та мінімізація видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню; удосконалення системи оподаткування, зокрема, шляхом скорочення кількості видів податків, зборів, спрощення адміністрування податків, зборів, реформування законодавства з питань оподаткування податком на додану вартість; збільшення фінансово-кредитної підтримки для стимулювання розвитку підприємництва; недопущення неправомірного втручання державних органів та органів місцевого самоврядування у діяльність суб'єктів господарювання.

Їх реалізація матиме не лише економічний, а й соціальний ефект, бо сприятиме дерегулюванню господарської діяльності, формулюванню оптимальних відносин суб'єктів господарювання з органами державної влади та місцевого самоврядування, поліпшенню реалізації громадянами України їхнього конституційного права на підприємницьку діяльність, розвиток і підвищення ролі малих та середніх підприємств в економіці, а їх власників – і у політиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Господарський кодекс України*. Прийнятий 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–23. – Ст. 144.
2. *Голос України* – 2007. – 23 листопада.
3. *Юридичний вісник України* – 2006. – № 37. – 11 вересня.
4. *Про концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності* : Указ Президента України від 03.09.07 р. № 816/2007 // Офіційний вісник України – 2007 – № 66. – Ст. 2450.
5. *Цвєтков В. В.* Адміністративна реформа – ефективність державного управління // *Часопис Київського університету права*. – 2002. – № 2. – Ст. 9–14.
6. *Великий енциклопедичний юридичний словник*. За редакцією акад. НАН України Ю. С. Шемчушенка. – К: ТОВ Видавництво «Юридична думка». – 2007. – 992 с.
7. *Про усунення обмежень, що стимулюють розвиток підприємницької діяльності*. Указ Президента України від 03.02.98 р. № 79 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 5. – Ст. 8.
8. *Санахметова Н. О.* Підприємницьке право: навч. посіб. – 3-тє видання, перероб. і доп. – К., А.С.К. – 2005. – 912 с.
9. *Про деякі заходи дерегулювання підприємницької діяльності*: Указ Президента України від 23.07.98р. № 817 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 30. – Ст. – 1119.
10. *Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності*: Закон України від 08.09.04 р. № 1160-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 9. – Ст. 79.
11. *Конституція України*: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (зі змінами і доповненнями): Офіційне видання. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007.
12. *Офіційний вісник України* – 2007. – № 44. – Ст.1771.
13. *Офіційний вісник України* – 2007. – № 87. – Ст.3200.

The thesis focuses on questions of construction of effective mechanisms of state regulation and deregulation. Has received the further development definition of a role of business in social and economic development of a society.

В статті досліджуються питання побудови ефективних механізмів державного регулювання і дерегулювання господарської діяльності на сучасному етапі. Отримало подальше розв'язання визначення ролі підприємництва в соціально-економічному розвитку суспільства. Уточнені теоретичні основи побудови і розвитку системи державного регулювання і дерегулювання господарської діяльності.